

UOT – 339.9

Əsgər Əliyev

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası i.ü.f.d., dosent

Sevda Məmmədova

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası i.ü.f.d., dosent

CƏNUB QAZ DƏHLİZİ LAYİHƏSİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Məqalədə enerji təhlükəsizliyinin beynəlxalq təşkilatların da əsas diqqət mərkəzində duran ən mühüm məsələlərdən biri olduğu xüsusi vurğulanır. Burada Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri vasitəsilə “Cənub” qaz dəhlizi layihəsinin həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycan qazının Avropa ölkələrinə çatdırılması məsələləri ətraflı şəkildə şərh olunmuşdur. “Cənub” qaz dəhlizinin vaxtında başa çatdırılması məqsədilə TANAP və TAP layihələrinin müvafiq ölkələr tərəfindən həyata keçirilməsinin əhəmiyyəti araşdırılmışdır. Bu layihələrin vaxtında həyata keçirilməsi Azərbaycana əlavə dividendlərin gətirilməsinə səbəb olacaqdır.

1994-cü il sentyabr ayının 20-də Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti və dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) 13 məşhur şirkətləri (“Amoco”, BP, “Mak Dermott”, “Yunokal”, ARDNŞ, “LYKoyl”, “Stotoyl”, “Ekson”, “Türkiyə Petrolları”, “Penzoyl”, “İtoçi”, “Remico”, “Delta”) arasında Xəzər dənizinin ölkəmizə məxsus sektorundakı “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının tammiqyaslı işlənməsi üçün Hasilatın Pay Bölgüsü sazişi imzalanmışdır. Müəllifi Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev olan həmin kontrakt sonralar bütün dünyada “Əsrin müqaviləsi” ilə tanındı. Bu müqavilə sonradan 19 ölkəni təmsil edən 41 şirkət ilə daha 26 sazişin imzalanmasına imkan verdi. “Əsrin müqaviləsi”nin imzalandığı gün Azərbaycan dövlətinin inkişafı tarixində mühüm bir gün olmuşdur. Bununla əlaqədar olaraq ölkəmizin yeni neft strategiyası və doktrinası uğurla həyata keçirilməyə başlanılmışdır [4].

Son illərdə uğurla gerçəkləşdirilən yeni neft strategiyası nəticəsində Azərbaycanın hansısa ölkədən enerji asılılığı olmayan və tələbatını daxili imkanlar hesabına ödəməyə qadir bir ölkə kimi çıxış etməsi çox təqdirəlayiq bir haldır. 2006-cı ildə əfsanədən gerçəkliyə çevrilən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərləri dünya əhəmiyyətli strateji layihələr olmaqla nəinki ölkəmizin, hətta bütövlükdə Avropanın fasiləsiz enerji ilə təminatına geniş imkanlar açmışdır.

İndiki şəraitdə yeni qaz layihələrinin işlənilməsi ilə əlaqədar təkliflərin meydana çıxması qazın ixrac kəməri vasitəsilə Avropaya çatdırılmasında çox mühüm rol oynayacaqdır. Ümumiyyətlə “Cənub” qaz dəhlizinin təşəbbüskarı da, icraçısı da, təminatçısı da Azərbaycan dövləti olan ölkəmizin qaz potensialı kifayət qədərdir. Deməli, “Cənub” qaz dəhlizinin əsas resurs mənbəyi olan “Şahdəniz” qaz yatağı olmaqla “Şahdəniz” layihəsi XXI əsrin ən böyük əhəmiyyətli layihələrindən biridir. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Respublikamızın yalnız “Şahdəniz” yatağındakı qaz ehtiyatlarının həcmi 1 trilyon kubmetrdən çox olduğu qiymətləndirilir. Bu layihənin həyata keçirilməsi məqsədilə 45 milyard dollar vəsait qoyuluşu tələb olunur. Bununla yanaşı digər layihələrin də həyata keçirilməsi istiqamətində lazımı işlər görülür. Burada 25 milyard dollar sərmayə qoyuluşu tələb edən “Şahdəniz-2” layihəsinin də işlənilməsi ilə əlaqədar tələb olunan 26 yeni quyu qazılması nəticəsində əlavə olaraq 16 milyard kubmetr qaz əldə olunacağı proqnozlaşdırılır. Hətta bu həcm mütəxəssislər tərəfindən 20-25 milyard kubmetr olacağı da söy-

lənilir. Bu layihənin icrası zamanı Xəzər dənizində ilk dəfə tətbiq ediləcək yeni hasilat texnologiyalarından istifadə olunması ilə yanaşı “Şahdəniz-2” yatağının istismarı ilə əlaqədar Səngəçal terminalı və Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin genişləndirilməsi məqsədilə lazımi tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. “Cənub” qaz dəhlizinin ümumi proseslərə hərtərəfli təsiri proqnozlaşdırılarkən hər şeydən əvvəl Avropa ölkələrinə və Avropa Birliyinə daha çox integrasiyaya imkan verən layihə kimi qiymətləndirilməsi nəzərə alınmalıdır.

“Cənub” qaz dəhlizi layihəsinin siyasi əhəmiyyəti ondadır ki, layihənin icra edildiyi ölkələrlə iqtisadi əlaqələr daha da güclənəcəkdir. “Cənub” qaz dəhlizinin gələcəkdə daha da genişlənəcəyi, yəni bütün Balkan ölkələrinə, yəni Albaniya, Serbiya, Monteneqro və Xorvatiyaya başqa bir yol vasitəsilə ixracın həyata keçiriləcəyi nəzərdə tutulur. Digər bir ixrac yolu isə Yunanıstan və Bolqarıstanadək uzanacaqdır. Bolqarıstandan isə Rumıniya, Avstriya, Macarıstan və digər Avropa ölkələrinə çıxış əldə etmək mümkün olacaqdır.

2007-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin tikintisi tarixi bir hadisə olmuşdur. Çünki bu hadisədən sonra Azərbaycan dünyada özünü qaz ölkəsi kimi göstərməyə başlamışdır. Azərbaycanda “Cənub” qaz dəhlizinin birinci hissəsi 2007-ci ildə istifadəyə verilmişdir. Lakin bundan sonrakı dövr ərzində geniş və ətraflı layihələr üzərində işlər davam etdirilmişdir. 2012-ci ildə Türkiyə ilə Azərbaycan dövlətlərinin rəhbərliyinin fəaliyyəti nəticəsində Trans-Anadolu kəmərinin tikintisi ilə bağlı razılıq əldə edilmiş və TANAP layihəsi və onun həyata keçirilməsi bu dövrdə tarixi bir hadisə olmuşdur. TANAP layihəsinin razılaşdırılmasından sonra “Cənub” qaz dəhlizinin yaradılması istiqamətində müəyyən işlərin görülməsi qarşıya bir məqsəd kimi qoyulmuşdur. Bununla yanaşı onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2013-cü ildə TAP layihəsi, yəni Trans-Adriatik kəmərinin əsas ixrac marşrutu kimi seçilməsi də çox mühüm tarixi hadisələrdən biri olmuşdur. Bütün bunların sayəsində “Cənub” qaz dəhlizi layihəsi hazırlanıb və 2014-cü ildən onun tikintisinə başlanmışdır [3].

Ümumiyyətlə, TANAP layihəsi çərçivəsində boru kəmərinin tikintisi ilə əlaqədar olan bütün işlər Azərbaycan dövləti tərəfindən həyata keçirilir.

“Cənub” qaz dəhlizi Azərbaycana əlavə dividendlər gətirəcək və ölkəmizə yeni imkanlar açacaqdır. TANAP layihəsində Azərbaycan əsas səhmdar olaraq qalır və əsas maliyyə yükünü ölkəmiz öz üzərinə götürmüşdür. Bununla yanaşı, “Şahdəniz” və TAP layihələrində də Azərbaycan öz payını özü maliyyələşdirir.

“Cənub” qaz dəhlizi yalnız infrastruktur layihəsi deyil, o həm də gələcəyə olan bir baxışdır. Bu günkü gündə demək olar ki, bu baxış artıq reallığa çevrilməkdədir. Bu baxış nəticəsində Avropa ilə Asiya birləşir. Bu layihə enerji təminatı və enerji təhlükəsizliyi baxımından perspektiv dövr üçün müxtəlif dövlətlər və xalqlar arasında davamlı əməkdaşlığı təmin edəcək layihələrdən biri kimi qiymətləndirilir.

Göründüyü kimi, TAP və TANAP layihələri “Cənub” qaz dəhlizinin əsas tərkib hissələridir. “Cənub” qaz dəhlizi üzrə marşrut Türkiyədən Yunanıstana keçəcəkdir. Həmin boru kəməri Yunanıstan ərazisindən 543 kilometr keçərək Makedoniya və Albaniyaya çatacaqdır.

Burada onu da qeyd etmək lazımdır ki, Adriatik hövzəsi ölkələri olan Albaniya, Monteneqro, Bosniya və Herseqovina və Xorvatiyanı birləşdirəcək “Cənub” qaz dəhlizi kəməri çox əhəmiyyətli bir məsələ kimi qeyd olunur. Qərbi Balkanlarla bağlı Berlin konfransında “Cənub” qaz dəhlizi layihəsi Avropa üçün çox əhəmiyyətli bir layihə kimi qiymətləndirilmişdir.

2011-ci ilin yanvarında Avropa Komissiyası ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev arasında “Cənub” qaz dəhlizi ilə bağlı bağlanmış Birgə Bəyannaməyə uyğun olaraq Avropa Komissiyası, tərəfdaş ölkələr və şirkətlər bu planların reallaşdırılması istiqamətində lazımi işlər görürlər.

Bütün kəmərlərin inşası ilə əlaqədar nəzərdə tutulan 5 il başa çatdıqdan sonra bu dəhliz Qafqazdan Türkiyəyə, Yunanıstan və Albaniya ərazilərindən keçərək 2000 kilometrlik məsafəni qət edəcək və Xəzər dənizini Avropa İttifaqının mərkəzi ilə birləşdirəcək.

Göründüyü kimi, “Cənub” qaz dəhlizinin onurğa sütununu meydana gətirən layihə TANAP-dır. TANAP layihəsi baxımından böyük əhəmiyyət daşıyan bir məsələ “Şahdəniz-2” yekun investisiya qərarına dair müqavilə 2013-cü il dekabr ayının 17-də bağlanmışdır. Bu məsələdə BOTAS TANAP layihəsində 30 faizlik paya, TPAO isə istər “Şahdəniz” yatağında, istərsə də “Cənubi Qafqaz” boru xəttindəki hissəsini 19 faizə çatdıraraq ikinci böyük ortaqlar olmuşdur. Göründüyü kimi TANAP ilk mərhələdə “Şahdəniz” yatağının işlənilməsi ilə birlikdə fəaliyyətə başlayaraq daha böyük uğurlar qazanmasına gətirib çıxaracaqdır.

“Cənub” qaz dəhlizindən söhbət edərkən TAP layihəsini də xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Məlum olduğu kimi, İtaliya hökuməti TAP layihəsinə öz razılığını bildirib və 2016-cı ildə bu layihə reallaşacaqdır. Deməli, İtaliya hökuməti tərəfindən göstərildiyi kimi TAP layihəsi ölkənin inkişafı üçün beş prioritet layihələrdən biridir. TAP layihəsi Avropa və İtaliya üçün qaz nəqlinin şaxələndirilməsi baxımından çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu layihə İtaliya hökuməti üçün enerji strategiyasının tərkib hissəsidir. Bu layihə yalnız Cənubi Avropanın enerji şaxələndirilməsinə yox, həm də Balkan regionlarının enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə xidmət göstərəcəkdir.

Avropa İttifaqı Komissiyası tərəfindən TAP layihəsi vahid maraq kəsb edən layihələr sırasına daxil edilmişdir. Bu layihənin sürətləndirilməsi məqsədilə müvafiq maliyyə vəsaitləri ayrılmağa başlanmışdır.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinin başa çatdırılması, Cənubi Qafqaz kəmərinin daha da genişləndirilməsi, TANAP və TAP boru kəmərlərinin inşası nəticəsində Azərbaycan Avropanın enerji təchizatının şaxələndirilməsi məsələsində çox mühüm rola malikdir. Bu dəhlizin açılışı Avropanın enerji xəritəsinin əsaslı şəkildə dəyişdirilməsinə səbəb olmuşdur. TAP layihəsi Bolqarıstanı, Balkan ölkələrini, yəni Monteneqro və Xorvatiyanı, sonra isə Macarıstanı və Ukraynanı əhatə edəcəkdir.

Göründüyü kimi “Cənub” qaz dəhlizi, ümumiyyətlə, 3600 kilometr məsafədə uzanacaqdır. Bu layihənin həyata keçirilməsi milyonlarla istehlakçıya xidmət edəcək və minlərlə iş yerlərinin açılmasına səbəb olacaqdır. Hal-hazırda “Cənub” qaz dəhlizi marşrutu boyunca lazımi investisiya layihələri həyata keçirilir. Bunun da nəticəsində 2018-ci ildə Azərbaycan qazı həmin marşrut vasitəsilə Türkiyəyə, 2019-cu ildə isə Avropaya çatdırılacaqdır.

Bu qeyd olunanlar onu göstərir ki, hal-hazırkı dövrdə TANAP və TAP layihələri “Cənub” qaz dəhlizinin həyata keçirilməsi istiqamətində çox mühüm mərhələlərdən biridir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 12 fevral 2015-ci il tarixdə “Bakıda “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin görüşündə qeyd etmişdir ki, ötən illərdə neft-qaz layihələri ilə əlaqədar qazanılan uğurlarda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə BP arasında sıx əməkdaşlıq mühüm rol oynayır. BP-nin əməliyyatçısı olduğu “Şahdəniz” yatağı “Cənub” qaz dəhlizi üçün əsas resurs mənbəyidir. Azərbaycanın təsdiqlənmiş qaz ehtiyatının 2,5 trilyon kubmetrdən çox olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev “Cənub” qaz dəhlizinin reallaşdırılması ilə bağlı hasilatçı, tranzit və istehlakçı ölkələr arasında səyləri əlaqələndirməyin vacibliyini vurğulayaraq demişdir:

- Enerji resurslarının şaxələndirilməsi hazırda beynəlxalq təşkilatların əsas arenasında müzakirə olunan məsələdir. Azərbaycan şaxələndirmədə öz rolunu oynayır. Şaxələndirmə haqqında danışanda biz yalnız marşrutların deyil, həm də mənbələrin şaxələndirilməsini nəzərdə tuturuq. Marşrutların da şaxələndirilməsi vacibdir. Lakin mənbə eyni olanda vəziyyət çox dəyişmir. Mənbələrin şaxələndirilməsi vacibdir. Bu halda Xəzər dənizində çıxan qaz - Azərbaycan qazı növbəti illər ərzində Avropa istehlakçıları üçün yeganə yeni qaz mənbəyi olacaqdır” [1].

2007-ci ildə Bakı, Tbilisi və Türkiyənin Ərzurum şəhərini birləşdirən Cənubi Qafqaz boru kəmərinin çəkilişinə başlanmışdır. 2012-ci ildə Transanadolu – TANAP qaz boru kəmərinin tikintisi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə arasında saziş imzalanmışdır. Bu saziş “Cənub” qaz dəhlizinin həyata keçirilməsində çox mühüm rol oynamışdır. Ona görə ki, Azərbaycan qazının nəql edilməsində əsas olacaq layihənin uzun illər ərzində müzakirəsi zamanı Azərbaycan hökuməti tərəfindən TANAP layihəsinin təqdim edilməsi bütün tərəfdaşlar üçün güclü bir dəstəyin qazanılmasına səbəb olmuşdur. Elə bunun nəticəsidir ki, TANAP “Cənub” qaz dəhlizinin həyata keçirilməsində çox mühüm yerlərdən birini tutmuşdur. Bu günkü gündə TANAP-ın praktiki olaraq həyata keçirilməsi prosesi yüksək səviyyədə aparılır. Bununla yanaşı onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2013-cü ildə Transadriatik boru kəmərinin Avropaya əsas ixrac marşrutu kimi seçilməsi 2014-cü ilin sentyabrın 20-də “Cənub” qaz dəhlizinin təməlqoyma mərasiminin Bakıda keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri olmuşdur. Bu layihə artıq həyata keçirilmə mərhələsində olan layihədir.

Aparılan işlərin nəticəsi göstərir ki, “Cənub” qaz dəhlizi infrastruktur layihəsi 2019-cu ildən fəaliyyətə başlayacaqdır. Bu layihənin vaxtında həyata keçirilməsi Azərbaycanın gələcək iqtisadi inkişafı ilə bərabər Avropanın enerji təhlükəsizliyi üçün də mühüm məsələlərdən biri olacaqdır. Məlumatlar göstərir ki, hal-hazırkı dövrdə “Cənub” qaz dəhlizinin reallaşması istiqamətində çox ciddi və təxirəsalınmaz işlər həyata keçirilir. Belə ki, Bolqarıstan bu layihələrin, yəni Türkiyə, Yunanıstan, Serbiya və Rumıniya ilə birləşdirici kəmərlərin inşası üzərində çox ciddi iş aparır. Bu layihələrin həyata keçirilməsi nəticəsində 2016-cı ilin sonuna qədər Yunanıstan ilə birləşdirici kəmərin inşası başa çatacaqdır. 2014-cü il sentyabrın 19-da Azərbaycan və Bolqarıstan prezidentləri tərəfindən imzalanmış Bəyannaməyə uyğun olaraq Azərbaycan tərəfindən Bolqarıstanın və həmçinin də Bolqarıstanın qaz şəbəkəsi vasitəsilə Avropa bazarlarına gedən boru kəmərlərinin Azərbaycan qazı ilə təchiz olunmasının əhəmiyyəti xüsusilə vurğulanmışdır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə Bolqarıstanın “Bulqarqaz” neft şirkəti arasında 2013-cü ilin sentyabrında imzalanmış və 2020-ci ildən başlayaraq 1 milyard kubmetr qazın Bolqarıstana çatdırılmasını nəzərdə tutan müqavilənin şərtlərinin vaxtında həyata keçirilməsi istiqamətində zəruri işlərin görülməsi planlaşdırılmışdır. 2014-cü il dekabrın 19-da Azərbaycan dövləti ilə Albaniya Respublikası arasında Albaniya üçün qazla bağlı baş planın işlənilib hazırlanması sahəsində əməkdaşlığa dair imzalanmış Anlaşma Memorandumuna əsaslanaraq Cənub-Şərqi Avropa regionu və ümumiyyətlə, Avropa İttifaqı üçün strateji maraq doğuran Trans-Anadolu, Trans-Adriatik və İon-Adriatik boru kəmərlərinin xüsusi əhəmiyyəti olacaqdır [1].

Məlum olduğu kimi Bakıda “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin birinci toplantısı 2015-ci il fevral ayının 12-də keçirilmişdir. “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci toplantısı isə 29 fevral 2016-cı il tarixdə yenə də Bakıda keçirilmişdir. Hər iki toplantıda qarşıda duran məsələlər ətrafı şəkildə müəyyənləşdirilmişdir. 2015-ci il TANAP layihəsinin həyata keçirilməsinin başlanğıcı kimi qeyd olunmuşdur.

2015-ci ildə Türkiyənin Qars vilayətində Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycan hökumətinin rəhbərliklərinin birgə iştirakı ilə TANAP-ın təməlqoyma mərasimi keçirilmiş və bu layihənin “Cənub” qaz dəhlizi layihəsinin reallaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi xüsusilə qeyd olunmuşdur.

“Cənub” qaz dəhlizi layihəsi Azərbaycanın genişmiqyaslı infrastruktur və enerji təhlükəsizliyi layihəsidir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakıda “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci toplantısında demişdir: “Hər ölkə layihənin öz ərazisində reallaşmasında məsuliyyət daşıyır. Fikrimcə, 2016-cı il bu baxımdan mühüm il olacaq. Ötən il biz artıq gözəçarpan irəli-

ləyişə nail olduq. Hesab edirəm ki, ölkələrimizdəki ictimai rəy bu layihənin vacibliyini bütövlükdə müsbət dəyərləndirir. Hesab edirəm ki, biz güclü tərəfdaşlıq və əməkdaşlıqla bu məqsədlərə nail olacağıq. TANAP layihəsinin həyata keçirilməsi hazırda olduqca real mərhələdədir. Əminəm ki, o, vaxtında, hətta cədvəldən əvvəl icra ediləcək. Əlbəttə, istərdim ki, eyni yanaşma Trans-Adriatik layihəsinin həyata keçirilməsində də olsun. Ümid edirəm ki, bu il tikinti işləri başlayacaq və hasilatçılarla əlaqələndirmə sayəsində “Cənub” qaz boru kəmərinin çəkilməsində məqsədlərimizə nail olacağıq” [2].

Müasir şəraitdə dünya siyasətində olduğu kimi, beynəlxalq təşkilatların da əsas diqqət mərkəzində duran ən mühüm məsələ enerji təhlükəsizliyindən ibarətdir. Bu baxımdan Azərbaycan dövləti enerji təhlükəsizliyində mühüm rol oynayan ölkələrdən biridir. “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinin həyata keçirilməsi nəticəsində qarşıda duran uzun müddət ərzində Azərbaycanın hasil edə biləcək həcmə uyğun olaraq təbii qazın Avropa ölkələrinə satışından külli miqdarda gəlir əldə olunacaqdır. Bu ölkənin iqtisadi inkişafına güclü təsir göstərəcəkdir. Bu, eyni zamanda, Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun gələcək inkişafına da təsir edən amillərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir. 2016-cı ildə bu layihənin həyata keçirilməsində mühüm addımlar atılması nəzərdə tutulur. Aparılan müşahidələr göstərir ki, TANAP layihəsinin həyata keçirilməsi 2016-cı il müddətində olduqca fəal bir mərhələ dövründədir. Burada onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2016-cı ildə Trans-Adriatik layihəsinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq tikinti işlərinə başlanılması nəzərdə tutulur. Bunun da sayəsində hasilatçılarla əlaqələndirmə prosesinin lazımi səviyyədə həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq “Cənub” qaz boru kəmərinin çəkilməsində qarşıda duran məqsədlərə nail olunacaqdır.

29 fevral 2016-cı ildə Bakıda “Cənub Qaz Dəhlizinin” Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci toplantısında iştirak edən məsul şəxslər toplantıda çıxış edərək “Cənub” qaz dəhlizinin həmin ölkələr üçün strateji baxımdan önəmli olduğunu xüsusilə qeyd ediblər.

Ümumiyyətlə, “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsi perspektivdə Avropanın enerji xəritəsinin dəyişilməsinə gətirib çıxaracaqdır.

2013-cü ildə “Şahdəniz-2” layihəsi üzrə sərmayədarlar investisiya qoyuluşuna aid yekun qərar üzərində razılığa gəldikdən sonra 2014-cü ildə “Cənub” qaz dəhlizi ilə bağlı Bakıda təməlqoyma mərasiminin keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bundan sonra Türkiyənin Qars vilayətində TANAP-ın təməlqoyma mərasiminin keçirilməsi də böyük əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən biri olmuşdur [2]. Göründüyü kimi, TANAP layihəsi 2018-ci ildə başa çatdırılacaqdır. 2016-cı ildə isə TAP layihəsinin təməlqoyma mərasimi olacaqdır. Məşvərət Şurasında iştirak edən Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Yunanıstan, Bolqarıstan, Albaniya, İtaliya, Xorvatiya, Monteneqro nümayəndələrinin görüşünün nəticələri onu deməyə əsas verir ki, “Cənub” qaz dəhlizi genişlənəcək, Azərbaycanın qaz ehtiyatları və potensialı əlavə ehtiyatlar hesabına təbii sərvətlərin bir çox ölkələrə çatdırılmasına imkan yaradacaqdır.

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, “Cənub” qaz dəhlizi layihəsi üzrə nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin vaxtında yerinə yetirilməsi ölkəmizə külli miqdarda gəlirlərin gətirilməsinə imkan yaradacaqdır. Bu da öz növbəsində Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişaf istiqamətində görülən işlərin lazımi səviyyədə aparılmasına şərait yaranmasına, qeyri-neft sektorunun inkişafına və bunun da sayəsində əhalinin yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində həyata keçirilən bütün tədbirlərin lazımi səviyyədə aparılmasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Açar sözlər: qaz layihəsi, ixrac boru kəməri, sərmayə qoyuluşu, enerji təminatı, enerji təhlükəsizliyi, qaz ehtiyatları

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bakıda “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin görüşü. Bakı, “Azərbaycan” qəzeti, 2015, 12 fevral
2. Bakıda “Cənub” qaz dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci toplantısı. Bakı, “Azərbaycan” qəzeti, 2016, 22 fevral
3. Bakıda “Əsrin müqaviləsi”nin 20 illiyinə və “Cənub” qaz dəhlizinin təməlinin qoyulmasına həsr olunmuş təntənəli mərasim. Bakı, “Azərbaycan” qəzeti, 2014, 20 sentyabr
4. Əliyev N. “Ölkənin güclü iqtisadi potensialının əsasını neft amili təşkil edir”. Bakı, “Azərbaycan” qəzeti, 2014, 20 sentyabr

**Аскер Алиев
Севда Мамедова**

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОЕКТА ЮЖНО-ГАЗОВОГО КОРИДОРА

В статье отмечается, что энергетическая безопасность находится в центре внимания международных организаций. Здесь раскрываются вопросы, связанные с выходом Азербайджанского газа в Европейские страны, путем претворения в жизнь проекта Южно-газового коридора. Исследуется значимость газопроводов TANAP и TAP странами учатниками, с учетом своевременного завершения проекта Южно-газового коридора. Своевременная реализация проекта даст возможность привлечь дополнительных дивидендов.

Ключевые слова: газовый проект, экспорт газа, инвестиции, энергоснабжение, энергетическая безопасность, газовые запасы

**Asger Aliyev
Sevda Mammadova**

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF SOUTHERN GAS CORRIDOR

Summary

It is especially noted that energy security is one of the most important issues standing in main focus of international organizations. The issues of delivery of Azerbaijan gas to Europe, as a result of the implementation of Southern Gas Corridor has been interpreted. The importance of the implementation of TANAP and TAP projects by respective countries has been investigated in detail. Timely implementation of these projects will bring to Azerbaijan additional dividends.

Keywords: gas project, export pipeline, investment, energy supply, energy security, gas reserves